

TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NDEKİ ARAPÇA SÖZCÜKLER VE BU SÖZCÜKLERDEKİ SES OLAYLARI

DURSUNOĞLU, Halit
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Türk Dil Kurumunun, dilimizde yaşanan gelişmelere bağlı olarak sürekli güncellenmekte olduğu ve 2005'te yayımladığı **Güncel Türkçe Sözlük**'e göre, Türkiye Türkçesi'nde 2005 yılı itibarıyla 104.481 söz varlığı bulunmaktadır.

Türkçenin en büyük lehçelerinden biri olan Türkiye Türkçesi'nde "**Güncel Türkçe Sözlük**"e göre 6.463 Arapça sözcük bulunmaktadır. Bu sayı, Türkiye Türkçesi'ndeki alıntı kelimeler bakımından en büyük sayıdır. Türkçenin bütün söz varlığı içinde en fazla yeri tutan Arapça sözcüklerin bazıları Türkiye Türkçesi'nde ses değerlerini olduğu gibi korurken, bazıları da küçük ya da büyük değişimlere uğramıştır.

Bu bildiride Türkiye Türkçesi'nde kullanılan Arapça sözcükler, bu sözcüklerin kullanım sıklığı ve sözcüklerdeki ses değişimlerinden bahsedilerek Türkçe ve Arapça arasındaki ilişkilerden ve etkileşimlerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Türkiye Türkçesi, dil bilimi, dil ilişkileri (dil etkileşimleri).

ABSTRACT

The Arabic Words in Turkey Turkish and the Sound Events (*Changing*) in These Words

According to the **Current Turkish Dictionary**, which is revised due to the new developments and published in 2005, There are 104.451 words in Turkey Turkish.

In Turkish according to one of the biggest dialect Turkey Turkish, **Current Turkish Dictionary**, there are 6.463 Arabic words in. It means that that number is the biggest one about the borrowed words, some of which have saved their shapes and sound valves, the others have had variety.

In this presentation, we will discuss the Arabic words, hich have beingused in Turkish, frequency of using them and the changes of shapes in these words and also the relations between Arabic and Turkish and the interactions.

Key Words: Turkish, Arabic, Turkey Turkish, linguistics, language relations (*language interactions*).

GİRİŞ

Günümüz Türkiye Türkçesi'ne ait “**Türkçe Sözlük**”te 6.453 söz varlığı bulunduran Arapça, yalnızca Türkiye Türkçesi'ni değil Türkçenin bütün lehçelerini en fazla etkileyen, onlara en fazla kelime veren dillerin başında gelmektedir.

İslâmiyet'le birlikte, **Kur'an**'ın dilinin Arapça olması nedeniyle, İslâm medeniyetinin dili hâline gelen Arapça, İslâm'ın hâkim olduğu her coğrafyada olduğu gibi Türk milletinin yaşadığı coğrafyalarda da büyük bir ilgi ve rağbet görmüştür. Samimî duygularla İslâmiyet'i benimseyen ve çok kısa bir zaman sonra, Peygamberin vefatından 200-250 yıl sonra, bu dinin sancaktarlığına talip olan Türk milleti, İslâm'ın gereklerini yerine getirmek, dinin temel kaynaklarını anlamak ve **Kur'an**'ın gür sedasını daha da uzak coğrafyalara duyurmak için Arapçaya çok önem vermiş, bir başka ifadeyle, Arapçayı kendi dili gibi benimsemiştir.

Eğitim sistemini tamamen Arapça üzerine bina eden ve ilim dili olarak Arapçayı benimseyen birçok Türk devleti ve bu devletlerin başındaki idareciler Arapçaya, Arapça eğitime birçok Arap devletinden ve Müslüman topluluktan daha fazla önem vermiştir. Öyle ki, medreselerde hemen hemen bütün dersler Arapça olup bu medreselerde görev yapan hocalar da en yüksek maaşla ücretlendirilmiş ve devlet erkânı tarafından çok büyük saygı ve itibar görmüştür.

Medrese eğitiminin Arapçaya dayanması, ilim ve devlet adamlarının Arapça bilmeleri kadar ağırlık ve saygınlığının olması, dinin öğretilerinin yeterince anlatılması için Arapçanın çok gerekli olması, Arapça bilenlerin toplumda itibar görmesi ve benzeri sebepler, Arapçanın asırlarca önemini korumasına neden olduğu gibi Türkçe üzerinde de derin ve izler tesirler bırakmasına neden olmuştur.

19. yüzyılla birlikte Batı Medeniyeti'nin tesiri altına giren Türk milleti, bu dönemden sonra Batı dillerinden özellikle Fransızcadan çok kelime almış olsa da, dilde sadeleşme hareketiyle birlikte birçok kelimeyi bünyesinden çıkarmış olsa da bünyesine aldığı ve iyiden iyiye kendine mal ettiği Arapça sözcükleri de kullanmaya devam etmiştir. Arapça kelimeleri irili ufaklı birtakım değişikliklerle yapısına alan Türkçe onlara yeni şekiller ve sesler kazandırmıştır. Artık bu kelimeler tamamen Türk'ün ve Türkçenin malı olmuştur. Öyle ki, bu kelimelerden birçoğu bir Arap'ın anlamayacağı kadar Türk'ün olmuştur.

1. Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça Kelimelerin Yapısı

Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça kelimeler birkaç yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılar şunlardır:

1.1. Yalnızca “Arapça”dan Oluşan Kelimeler

Türkiye Türkçesi'ndeki Arapça kelimelerin büyük çoğunluğu bu yapıdadır. Bu sözcükler, Arapçadan ya olduğu gibi ya da birtakım ses değişimlerine uğrayarak

alınmıştır. Bunun yanı sıra birleşik kelime ya da tamlama hâlinde alınan kelimeler de vardır.

akıl (*'akl*), bedel (*bedel*), beden (*beden*), cerrahî (*cerrahi*), cevaben (*cevāben*), diyanet (*diyānet*), esas (*esās*), esmer (*esmer*), fitne (*fitne*), gafil (*gāfil*), hamt (*hamd*), hamur (*hamir*), hıfzıssıha (*hifzu 'ş-şihha*), insan (*insān*), kelime (*kelime*), kemal (*kemāl*), makbuz (*maqbūz*), maksat (*maqsad*), medhüsenā (*medh u āenā*), nihayet (*nihāyet*), nikāh (*nikāh*), ruh (*rūh*), ruhsat (*ruhşat*), tamir (*ta 'mir*), taraf (*taraf*), vakit (*vakt*), vali (*vāli*), zekâ (*zekā*)

1.2. “Türkçe+ Arapça”dan Oluşan Kelimeler

başhekim (*baş+ (hakim)*), başmüfettiş (*baş+mufettiş*), başmühendis (*baş+muhendis*), erat (*er+-āt*), gidişat (*gidiş+-āt*), mirasyedi (*mirāā+yedi*)

1.3. “Arapça+Türkçe”den Oluşan Kelimeler

cumartesi (*cum 'a+ertesi*), defnetmek (*defn+etmek*), defolmak (*def'+olmak*), fethetmek (*feth+etmek*), hâliyle (*hāl+-iyle*), hâsılı (*hāşil+-i*), hazmetmek (*hazm+etmek*), hazzetmek (*hazz+etmek*), hicveylemek (*hecv+eylemek*), hüsnükuruntu (*husn-i +kuruntu*), kahvaltı (*kahve+altı*), kalabalık (*galebe+lık*), keyfetmek (*keyf+etmek*), meslektaş (*meslek+-taş*), sanatçı (*şan 'at+-cı*)

1.4. “Arapça+Farsça”dan Oluşan Kelimeler

Türkiye Türkçesi'nde çok sayıda sözcük, özellikle birleşik sözcüklerin birçoğu bu yapıdadır.

belki (*bel+ki*), beyanname (*beyān+nāme*), cahilâne (*cāhil+-āne*), cefākâr (*cefā+kār*), cür'etkâr (*cur 'et+kār*), cüzdān (*cuz '+-dān*), dâhiyane (*dāhi+-āne*), darphane (*darb+hāne*), davlumbaz (*tabl+-bāz*), defterdar (*defter+dār*), derslane (*ders+hāne*), dindar (*din+-dār*), duhan (*du 'ā'+hān*), eczane (*eczā'+hāne*), edibane (*edib+-āne*), ehli dil (*ehl-i dil*), esrarengiz (*esrār+-engiz*), esrarkeş (*esrār+-keş*), fakirhane (*fakir+hāne*), fedakâr (*fidā'+-kār*), felaketzede (*felāket+-zede*), ferahnak (*ferah+nāk*), gafilane (*gāfil+-āne*), gariban (*garib+-ān*), gayretkeş (*gayret+-keş*), gazelhan (*gazel+hān*), gulyabanî (*gül+yābāni*), gusülhane (*gusl+hāne*), haberdar (*haber+-dār*), hakaretimiz (*hakāret+-āmiz*), halisane (*hāliş+-āne*), hamiyetperver (*hamiyyet+perver*), hapishane (*habs+hāne*), hatırşinas (*hātir+-şinās*), hayalperest (*hayāl+-perest*), hayırperver (*hayr+perver*), hazinedar (*hazine+-dār*), hicazkâr (*hicāz+kār*), hilebaz (*hile+-bāz*), hilekâr (*hile+-kār*), hissedar (*hişşe+-dār*), hizmetkâr (*hidmet+kār*), hokkabaz (*huqka+bāz*), hükümdar (*hukm+-dār*), hükümrān (*hukm+-rān*), hürmetkâr (*hurmet+kār*), hürriyetperver (*hurriyyet+-perver*), ibadetgâh (*'ibādet+-gāh*), ibadethane (*'ibādet+hāne*), ibraname (*ibrā'+nāme*), icazetname (*icāzet+nāme*), kabristan (*qabr-sitān*), kadirşinas (*qadr-şinās*), kafadar (*kafa+dar*), kahvehane (*kahve-hāne*), kalpazan (*kalb-zen*), kanaatkâr

(*kanā`at+kār*), karargâh (*karār+gâh*), kararname (*karār+nāme*), kazara (*każā`+rā*), kimyager (*kîmiyā`+-ger*), kumarbaz (*ķimār+-bāz*), kütüphane (*kutub+hāne*), lügatçe (*luğat+-çe*), lütufkâr (*lutf+-kār*), maceraperest (*mācerā+-perest*), mademki (*mā-dām+-ki*), mahirane (*māhir+-āne*), mahpushane (*maħbūs+hāne*), malikâne (*mālik+-āne*), manidar (*māni`+-dār*), mapushane (*maħbūs+hāne*), maslahatgüzar (*maşlahat+-gūzār*), masumane (*ma şūm+-āne*), menfaatperst (*menfa`at+-perest*), menfaatperver (*menfa`at+-perver*), mevlithan (*mevlid-hān*), minnettâr (*minnet+-dār*), misafirhane (*musāfir+hāne*)

1.5. “Farsça+Arapça”dan Oluşan Kelimeler

beddua (*bed+du`ā*), bertaraf (*ber+taraf*), bîhaber (*bi-haber*), bîtaraf (*bi-taraf*), çardak (*çār+tağ*), çarkifelek (*çerh+felek*), derakap (*der+akab*), derhâl (*der+hāl*), divaniharp (*divān-i ħarb*), ezcümle (*ez+cümle*), ezkaza (*ez+kaza*), hemcins (*hem+cins*), hemfikir (*hem+fikr*), hemhâl (*hem+hāl*), hırdavat (*ħurde+-āt*), hoşsohbet (*hoş+şuħbet*), narenciye (*nārenc+-iyye*), peşinat (*pişin+-āt*), turuncu (*turunc+i*)

1.6. “Fransızca+Arapça”dan Oluşan Kelimeler

biokütüphane (*bio+kütüphane*), biyokimya (*bio+kimya*), elastikî (*élastique+-i*), elastikiyet, elektrokimya (*électro+kimya*), fizikî (*physique+-i*)

1.7. “Arapça+İngilizce”den Oluşan Kelimeler

Bu yapıda çok az sayıda kelime bulunmaktadır.

hücumbot (*ħucūm+bot*)

1.8. “Yunanca+Arapça”dan Oluşan Kelimeler

Bu yapıda çok az sayıda kelime bulunmaktadır.

limonî (*lemon+i*)

2. Türkiye Türkçesi’ndeki Arapça Kelimelerin Keçirdiği Ses Değişimleri

Arapçadaki “h, ħ, ħ”, “s, ş, ş”, “z, z, z, z”, “t, t”, “k, k” sesleri Türkiye Türkçesi’nde tek bir ses ve harfle yani “h”, “s”, “z”, “t” ve “k” ile karşılandıklarından bunlardaki ses değişimleri bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Bu tür değişimler çok olsa da Türkiye Türkçesi’nde bunları karşılayan tek bir ses olduğu için bu durum, ses değişimi olarak gösterilmemiştir.

Ayin (‘) ve hemzeli (‘) yazılışa sahip olan kelimelerdeki değişimler ise “a, e, i, u” sesleri dışında ses değişimi olarak belirtilmiştir.

2.1. Ses Değişimine Uğramayan Kelimeler (Arapçadan Olduğu gibi Alınan Kelimeler)

Türkiye Türkçesi'nde yaygın olarak kullanılan çok sayıdaki Arapça kökenli sözcükten özellikle içerisinde yalnızca “e” ünlüsü bulunduran sözcükler olduğu gibi alınmıştır. *bedel* (*bedel*), *defter* (*defter*), *merhem* (*merhem*) gibi.

Arapçada yaygın olarak kullanılan uzun ünlülü sözcüklerden çoğu ise Türkiye Türkçesi'nde yazıda gösterilmese de söyleyişte birçok kelimeye varlığını korumaktadır. Bu şekilde ses değişimine uğrayan kelimeler, yazı dilinde olmasa da söyleyişte Türkiye Türkçesi'nde çoğunlukla var olduğu için ses değişimine uğramamış kelimeler gibi değerlendirilmiştir. Yine, Türkiye Türkçesi'nde tek bir sesle karşılanan “h, ħ, ħ̄”, “s, ş, ş̄”, “z, z, z̄”, “t, t̄”, “k, k̄” seslerinin bulunduğu kelimeler ile ayın (‘) ve hemzeli (‘) yazılışa sahip olan kelimeler de bu gruba dâhil edilmiştir.

abide (*âbide*), *asil* (*aşil*), *asla* (*’aşla*), *bedel* (*bedel*), *beden* (*beden*), *cadde* (*câdde*), *cahil* (*câhil*), *defter* (*defter*), *deha* (*dehâ*), *dehşet* (*dehşet*), *esaret* (*esâret*), *eşya* (*eşyâ*), *etraf* (*etrâf*), *felek* (*felek*), *felsefe* (*felsefe*), *gaye* (*gâye*), *gayet* (*gâyet*), *haber* (*haber*), *hakikat* (*hakîkat*), *halk* (*halk*), *insan* (*insân*), *inşaat* (*inşâ’ât*), *intibak* (*inîbâk*), *kelime* (*kelime*), *kemal* (*kemâl*), *kerem* (*kerem*), *lanet* (*la’net*), *latif* (*laîf*), *levha* (*levha*), *leziz* (*lezîz*), *mahir* (*mâhir*), *mahkeme* (*maḥkeme*), *mahkûm* (*maḥkûm*), *merhaba* (*merḥabâ*), *merhale* (*merḥale*), *merhamet* (*merḥamet*), *merhem* (*merhem*), *merhum* (*merḥûm*), *nihayet* (*nihâyet*), *nikâh* (*nikâh*), *rağbet* (*rağbet*), *rahat* (*râhat*), *rezalet* (*rezâlet*), *sulh* (*şulḥ*), *sultan* (*sulṭân*), *şebeke* (*şebeke*), *şefkat* (*şefkat*), *tekrar* (*tekrâr*), *teksir* (*tekâir*), *temenni* (*temenni*), *ticaret* (*ticâret*), *tuhaf* (*tuḥaf*), *usul* (*uşûl*), *vefat* (*vefât*), *vekil* (*vekil*), *vicdan* (*vicdân*), *yemin* (*yemin*), *zafer* (*zafer*), *zahmet* (*zahmet*), *zalim* (*zâlim*).

2.2. Ses Değişimine Uğrayan Kelimeler

2.2.1. a > e değişimi

fitre (<*fîtra*), *hela* (<*ḥalâ*), *helal* (<*ḥalâl*), *hendek* (<*ḥandek*), *kalleş* (<*ḥallâş*), *keten* (<*kettân*), *lehim* (<*laḥm*), *madem* (<*mâ-dâm*), *seda* (<*şadâ*)

2.2.2. a > ı değişimi

fitik (<*fatk*), *kılıf* (<*gilâf*)

2.2.3. a > i değişimi

mihrak (<*maḥrāk*)

2.2.4. a > u değişimi

buhur (<*baḥûr*), *mahmuz* (<*mihmâz*), *muhabbet* (<*maḥabbet*)

2.2.5. e > a değişimi

acaba (<*’acebâ*), *adam* (<*âdem*), *farfara* (<*ferfere*), *hala* (<*ḥâle*), *haşarat* (<*ḥaşerât*), *havaî* (<*hevâ’i*), *kurna* (<*ḥurne*), *mağara* (<*mağâre*), *maharet* (<*mehâret*), *masal* (<*meâel*), *maymun* (<*meymûn*), *sofra* (<*sufre*), *surat* (<*şûret*), *şahadet* (<*şehâdet*), *şamata* (<*şemâte*), *şarap* (<*şerâb*)

2.2.6. e > i değişimi

fitil (<fetil), hiciv (<hecv), mihr (<mehr), minare (<menāre), simit (<semid)

2.2.7. e > o değişimi

molla (<mevlā)

2.2.8. e > ö değişimi

nöbet (<nevbet), tövbe (<tevbe)

2.2.9. i > a değişimi

kandil (<kindil), kantar (<kinār), kantariye (<kināriyye), mahmuz (<mihmāz), makas (<miķaşş), mastar (<mistār), matara (<miḥhare), matkap (<miāķab), matrak (<miṭrak)

2.2.10. i > e değişimi

feda (<fidā'), fedaî (<fidā'i), hece (<hicā'), hesap (<hisāb), seyahat (<siyāhat)

2.2.11. i > ı değişimi

fıkra (<fıkra), firka (<firķa), gıda (<gidā), gıybet (<giybet), hınzır (<hinzir), hırķa (<hirķa), ısrar (<ısrār), ıstılah (<iştilāh), kible (<ķible), kırmızı (<ķirmizi), kıssa (<ķişsa), kıyafet (<ķiyāfet), kıyamet (<ķiyāmet), kıyas (<ķiyās), kıymet (<ķiyemet), mantık (<mantik), mıknatıs (<miķnāṭis), sadık (<şādik), sıfat (<şifat), sıfır (<şifr), sıhhat (<şihhat), şarkı (<şarkı)

2.2.12. i > u değişimi

hamur (<hamir), kumar (<ķimār), kürsü (<kursi)

2.2.13. i > ü değişimi

rüşvet (<rişvet), tecrübe (<tecribe)

2.2.14. u > ı değişimi

fırsat (<fursat), fıstık (<fustuk), sandık (<şandūk)

2.2.15. u > i değişimi

filan (fulān), ibne (ubne), kitle (kutle), misafir (musāfir), tedarik (tedāruk)

2.2.16. u > o değişimi

bornoz (<burnūs), dolap (<dülāb), hokka (<hukķa), lokma (<lukme), nokta (<nukta), sofrā (<sufre), sohbet (<şuhbet), tomar (<tümār)

2.2.17. u > ö değişimi

şöhret (<şuhret)

2.2.18. u > ü değişimi

bünye (<bunye), cümle (<cumle), dükkân (<dukkân), dünya (<dunyâ), Eylül (<eylül), hücre (<hücre), hücum (<hucüm), hükmen (<hükmen), hükümet (<hükümet), hürriyet (<hurriyyet), hüsrân (<husrân), hüviyet (<huviyyet), küfür (<kufîr), künye (<kunye), lügat (<luğat), müsteşar (<müsteşâr), nükte (<nukte), rütbe (<rutbe), sünnet (<sunnet), tahammül (<taħammul), tecavüz (<tecāvuz), türbe (<turbe), ümmî (<ummi), vücut (<vucūd), zümre (<zumre).

2.2.19. b > p değişimi

akrep (<akreb), ahşap (<aħşâb), aptal (<abdâl), cephe (<cebhe), cevap (<cevâb), edip (<edîb), erbap (<erbâb), galip (<gâlib), garip (<garîb), gazap (<gazâb), gıyap (<giyâb), gurup (<gurüb), habip (<habîb), harap (<harâb), harp (<harb), hatip (<hatîb), hicap (<hicâb), hitap (<hitâb), icap (<icâb), inkılap (<in`ilâb), iptida (<ibtidâ`), ispat (<iâbât), kahpe (<kaħbe), kalp (<kalb), kayıp (<gayb), kebab (<kebâb), kitap (<kitâb), lakap (<laķab), mağlup (<mağlûb), mahcup (<maħcûb), mapus (<maħbûs), maşrapa (<maşraba), meczup (<mecczûb), mektep (<mekteb), mektup (<mektûb), mensup (<mensûb), meşrep (<meşreb), mezhep (<mezheb), mihrap (<mihrâb), muhatap (<muħâtab), papağan (<babağâ), sahip (<şâhib), sebep (<sebeb), şüphe (<şubhe), tabip (<tabîb), tahrip (<tahrib), takip (<ta ķib), tespîh (<tesbîh), tespit (<teâbit), üslup (<uslûb), vacip (<vâcib)

2.2.20. b > f değişimi

zencefil (<zencebîl)

2.2.21. b > v değişimi

esvap (<esvâb)

2.2.22. b > m değişimi

makara (<bekere)

2.2.23. c > ç değişimi

burç (<burc), felç (<felc), haraç (<harâc), harç (<hare), hariç (<hâric), içtihat (<ictihâd), içtimaî (<ictimâ`i), ihraç (<ihrâc), ihtiyaç (<ihtiyâc), lehçe (<lehce), meçhul (<mechûl), miraç (<mi`râc), teçhizat (<techizât)

2.2.24. d > t değişimi

aptal (<abdâl), barut (<bârūd), ceset (<cesed), cet (<cedd), cetvel (<cedvel), cihat (<cihâd), cilt (<cild), ecdat (<ecdâd), evlat (<evlâd), fesat (<fesâd), hamt (<hamd), hasat (<haşâd), haset (<hased), haydut (<haydûd), hudut (<hudûd), icat (<icâd), içtihat (<ictihâd), irşat (<irşâd), mabet (<ma`bed), mastar (<maşdar), mescit (<mescid), metfun (<medfûn), meth (<medh), mevlit (<mevlid), mezat

(<mezād), miat (<mi'ād), miktar (<miḳdār), milat (<milād), mucit (<mūcid), müteahhit (<mute'ahhid), nakit (<naḳd), senet (<sened), şehit (<şehid), taklit (<taḳlîd), tellal (<dellāl), vaat (<va'd)

2.2.25. d > z değişimi

hıdrelelz (<hizr-ilyās), hizmet (<hîdmet)

2.2.26. ğ > k değişimi

kayıp (<ġayb)

2.2.27. h > y değişimi

sayfa (<şahîfe)

2.2.28. ħ > k değişimi

kalfa (<ħalife), maskara (<maşhara)

2.2.29. ħ > k değişimi

kına (<ħinnā)

2.2.30. k > g değişimi

mangal (<manḳal)

2.2.31. k > y değişimi

tekke (<tekye)

2.2.32. k > n değişimi

mihenk (<mihekk)

2.2.33. l > r değişimi

kerpeten (<kelbetān)

2.2.34. n > m değişimi

memba (<menbā')

2.2.35. s > t değişimi

matkap (<miâḳab)

2.2.36. t > d değişimi

kadife (<ḳaṭife)

2.2.37. t > k değişimi

aktar (<'aṭṭār)

2.2.38. v > p değişimi

kispet (<kisvet)

2.2.39. ' > y değişimi

zayıf (<za'if)

2.2.40. ' > y değişimi

acayıp (<'acā'ib), fayda (<fā'ide), halayık (<halā'ik), kadayıf (<katā'if)

2.2.41. ' > h değişimi

heybe (<'aybe), talih (<tāli'), tamah (<tama')

2.2.42. ' > v değişimi

mavi (<mā'i)

2.2.43. ' > ' değişimi

sun'î (<şun'i)

2.2.44. 'u > ö değişimi

okka (<'ukka)

2.2.45. 'u > ö değişimi

ömür (<'umr)

2.2.46. 'i > ı değişimi

ırk (<'irk), ırz (<'irz), itriyat (<'itriyyāt)

3. Ses Olayları Sonucu Değişime Uğrayan Kelimeler**3.1. Ses Türemesi**

Arapçadan Türkiye Türkçesi'ne geçen birçok kelimedede ses türemesi görölmektedir. Türkçede ünlülerin bolluğu, ünsüzlerin bir arada söylenme zorluğu bu tür değişime neden olan sebeplerdendir. Bu kelimeler Türkçe yardımcı fiillerle kullanıldığında tekrar asıl yapılarına dönerler. Ses türemesinin göröldüğü kelimelerden bazıları şunlardır:

akıl (<'akl), asıl (<aşl), azil (<'azl), azim (<'azm), bahis (<bahâ), beyit (<beyt), devir (<devr), ecir (<ecr), fetih (<feth), feyiz (<feyz), fıkıh (<fikh), fikir (<fikir), fiyat (<fiât), fuhuş (<fuş), gayri (<gayr), gusül (<gusl), hacim (<hacm), haciz (<hacz), hasım (<haşım), hasır (<haşr), haşır (<haşr), hatırat (<hâtrât), havuz (<havz), hayır (<hayr), hayız (<hayz), hazım (<hazm), hüküm (<hukm), kabir (<kabr), kadir (<kadr), kahır (<kahr), kavis (<kavs), kesir (<kesr), keşif (<keşf), keyif (<keyf), kibir (<kibr), lafız (<lafz), küfür (<kufr), lütuf (<lutf), meyil (<meyl), misil (<miâl), nakış (<naş), nutuk (<nutk), resim (<resm), sabır

(<şabr), seyir (<seyr), sıfır (<şifr), sınıf (<şinf), şahıs (<şahş), şekil (<şekl), şükür (<şükr), tavır (<tavr), vahiy (<vahy), vakıf (<vakf), vakit (<vakt), zihin (<zihn), zikir (<zikr)

3.2. Ses Düşmesi

Birbirinin aynısı ünsüzlerin Türkçede yan yana bulunmaması ve söylenmesindeki zorluklar nedeniyle bu yapıdaki Arapça kelimeler, Türkiye Türkçesi'ne alınırken bu ünsüzlerden biri düşer. Bu kelimelerden bazıları şunlardır:

bez (<bezz), cet (<cedd), cin (<cinn), darbuka (<darabukka), fen (<fenn), galibiyet (<gālibiyet), gam (<gamm), hac (<hacc), had (<hadd), hak (<hakk), hamal (<hammāl), hamam (<hammām), hat (<hatt), haz (<hazz), his (<hiss), ikna (<iknā'), hür (<hurr), ilahiyat (<ilāhiyyāt), kapan (<kabbān), kara (<karra), kırtasiye (<kirtāsiyye), kule (<kulle), makas (<miķaşş), maliyet (<māliyyet), men (<men'), mapus (<maḥbūs), menşe (<menşe'), mezra (<mezra'), muafiyet (<mu'āfiyyet), rakı (<'araki), saf (<şaff), salep (<saḥleb), samimiyet (<şamimiyet), sandalye (<şandāliyye), şahsiyet (<şahsiyyet), şer (<şerr), şık (<şik), telaş (<telāşi), temas (<temāss), temiz (<temyiz), velinimet (<veliyy-i ni'met), zan (<zann), zemheri (<zemherir), zümrüt (<zumurrud)

SONUÇ

İslâmiyet'in Arabistan coğrafyasından başka coğrafyalara yayılmasıyla birlikte, bu dinin dili durumunda olan Arapça da bu coğrafyalara girmeye ve yayılmaya başlamıştır. Türk milletinin yaşadığı coğrafyada İslâm'ın kabul görmesinde bu yeni inancın Türkün yaşantısı ile yakınlığının çok önemli rolü olmuştur. Yeni bir din, yeni bir kültür, yeni bir medeniyetle tanışan Türk milleti dinî inançlarını kuvvetlendirmek ve dinin emirlerini yerine getirmek için Arapça bilenlerden ve Arapça eserlerden yararlanmaya başlamıştır. Her ne kadar farklı dil ailelerinden olsa da Arapça Türkçeye, Türkçe de Arapçaya kelime vermeye başlamış; ilerleyen yıllarla birlikte, Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi de iyice artmıştır. Bu gidişe zaman zaman dur deme çabaları olmuşsa da yıllarca halkın ağzına, irfanına, kültürüne girmiş kelimeleri dilden bir anda çıkarmak kolay olmadığı için bunda da epeyce zorlanılmıştır.

Batılılaşma hareketlerinin başlamasıyla birlikte etkisi yavaş yavaş azalan, özellikle Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasıyla birlikte dilde reform sayılabilecek çalışmaların neticesinde etkisi iyice azalan Arapça, şu bir gerçek ki, verdiği kelimelerle Türkçenin en önemli zenginliklerinden birini oluşturmuştur. Arapçanın dönem dönem Türkçenin zenginliğine, varlığına, etkinliğine zararı olmuşsa da bunu o dönemlerin kültürel etkileşiminin bir sonucu olarak kabul etmek gerekir.

Türkçenin aslında var olan zenginliğine kavuşmasında, şuurla işlenmesinde yabancı kelimelere karşı duyarlılık göstermek, elbette ki her Türkün en önemli görevlerindedir. Bu konuda herkesin ve her kurumun hassas olması gerekir; ancak bu, başka dillerden kelime alınmayacağı, başka dillere kelime verilmeyeceği anlamına da gelmemelidir. Türkçe zengin bir dildir; bu zenginliğini de ilelebet koruyacak ve sürdürecektir. Türkçe için bir başka gerçek daha var ki o da Türkçeleşmiş kelimelerin (*alıntı kelimeler*) de de Türkçenin öz malı olduğu gerçeğidir. Türk insanının benimseyerek kullandığı, kullanmakta zorluk çekmediği her kelime kökeni ne olursa olsun artık Türkçedir. Bu nedenle alıntı kelimeler, dilimizin en önemli zenginliklerindedir. Biz o kelimelerden yeni yeni kelimeler türetmiş, o kelimelere yeni yeni ahenkler kazandırmışız. Bu kelimeler, Türk'ün ağzı, zekâsı, kudreti ve irfanında yeni sesler, yeni şekiller, yeni anlamlar kazanmıştır. Bu çalışmada da görülmektedir ki, kelimeleri Türkçeleştirme başlı başına büyük bir dil olayıdır. Başka bir dilden alınan kelimeyi dil kendi suretine, şekline sokup öyle almaktadır. Bu da önemli ses olaylarının neticesinde gerçekleşmektedir. Bunda da dilin elastikî bir yapıya, değişime ve gelişime açık olması gerekir. Türkçe de bu yönden bu zenginliklere kapısı açık bir dildir. O kapıdan içeri giren kelimeleri bir süre misafir ettikten sonra kimini bekliyormuş gibi hemen kendine mal etmiş kimini de beklediği o değilmiş gibi bir süre sonra uğurlamıştır.

Bugün gelinen noktada hemen hemen bütün dünya milletleri şu gerçeği kabul etmektedir ki “*Hiçbir dil arı değildir.*”, “*Dili zenginleştirmenin, geliştirmenin yollarından biri de başka dillerden kelime alışverişi yapmaktır.*” Bu zaten kaçınılmazdır. Git gide küçülen, küreselleşen bir dünyada bunun önüne geçmek imkânsızdır.

KAYNAKÇA

Antel, Nazime ve Alkım, V. Bahadır, (1998), *Türkçe-Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Avşar, Erkan, (2004), **Arap Gramerine Giriş 1 Sarf**, İstanbul: Elif Yayınları.

Ayverdi, İlhan, (2005), **Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt)**, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Dergâh Yayınları, (1987), **Telaffuzlu Türkçe-Arapça Sözlük**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Devellioğlu, Ferit, (2000), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, (Yay. Haz: Aydın Sami Güneyçal), 17. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, Mehmet, (2005), **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: Pınar Yayıncılık.

Ergin, Muharrem, **Osmanlıca Dersleri**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Karlı, İlyas, (2002), **Türkçe-Arapça Sözlük**, İstanbul: İFAV Yayınları.

Kolektif, (2003), **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Maksudoğlu, Mehmet, (2005), **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Mutçalı, Serdar (1995), **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yayın Eğitim.

Mutçalı, Serdar, (2001), **İngilizce-Türkçe-Arapça Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yayın Eğitim.

Özarslan Hamza, (1999), **Arapça Dilbilgisi**, İstanbul: Fono Yayınları.

Özdemir Hikmet ve Cebeci, Suat, (1996), **Arapça-Türkçe Sözlük**, Ankara: Akçağ Yayınları.

TDK, (2005), **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.

TDK, (2005), **Yazım Kılavuzu**, Ankara: TDK yayınları.